

# Norsk Lingvistisk Tidsskrift

NLT er eit forum for norsk språkvitskap og bringer lingvistiske artiklar og bokmeldingar innanfor alle greiner av og område i språkvitskapen. Arbeid om og på norsk blir prioriterte.

Redaktør: Ernst Håkon Jahr (Universitetet i Tromsø)

Redaksjonssekretær: Beate Lindemann (Universitetet i Tromsø)

## Redaksjonskomité

Helge J. J. Dyvik (Universitetet i Bergen), Jan Ragnar Hagland (Universitetet i Trondheim), Ove Lorentz (Universitetet i Tromsø), Knut Tarald Taraldsen (Universitetet i Tromsø), Kjell Venås (Universitetet i Oslo), Geirr Wiggen (Universitetet i Oslo), Chet A. Creider (University of Western Ontario), Christer Platzack (Lunds Universitet), Peter J. Trudgill (Université de Lausanne)

## Manuskript og bøker til melding:

Ernst Håkon Jahr, Universitetet i Tromsø,  
Institutt for språk og litteratur, N-9037 Tromsø

## Abonnement:

Novus forlag, postboks 748 Sentrum, 0106 Oslo.  
Årsabonnement for 1993, 2 nummer:  
NOK 250,- USD 48,- (Personleg 140,- USD 32,-)  
Postgirokonto 0805 2113785.  
Abonnementet gjeld til det blir sagt opp skriftleg.

Trykt med støtte frå Noregs forskingsråd.

Trykk: Lie & Co., Oslo

© Novus forlag 1993

*Geografilista*, Oslo: Novus forlag 1991. 175 s. Kr 208. ISBN 82-7099-187-2.

Norsk språkråd har nylig gitt ut ei bok for alle som er interessert i geografi og språk: *Geografilista* (forkorta GL). Hovedtanken bak boka er åpenbart å vise hva som bør regnes som korrekt skrivemåte i norsk av utenlandske stedsnavn. For det meste av boka er ei liste over slike navn. I tillegg kommer det først i boka uttalleregler for endel viktige språk, og for endel navn på lista er det også gitt spesifikke uttale-regler. Til slutt i boka finner vi ei liste med alle verdens stater, iallfall slik verden var en gang i 1991.

Nå kunne en kanskje tenke seg at skrivemåte av navn var såre enkelt. Og det er det da også i prinsippet. For hovedregelen i norsk er at navnet skal skrives som det gjøres i vedkommende land. Og da burde alt være greit, men det er det altså ikke.

Et åpenbart problem er språk som skrives med andre alfabeter eller skriftsystemer. Det skal vi komme tilbake til. Men heller ikke for navn som skrives med latinske bokstaver, følger vi alltid hovedprinsippet.

## Tradisjonelle skrivemåter

I en god del tilfeller har vi tradisjonelle skrivemåter som avviker fra landets egen. Det gjelder først og fremst navn på stater: *Frankrike*, *Belgia*, *Tyskland*, *Spania*, *Polen*, *Kroatia*, *Bosnia*, *Russland*, og større områder: *Catalonia* (spansk *Cataluña*, katal. *Catalunya*), *Sardinia* (ital. *Sardegna*), *Slovenia* (slov. *Slovenija*), *Dalmatia* (serbokr. *Dalmacija*) o.a.

*Moldavia* har vært (norsk) navn på

både en republikk i Sovjet og en provins i Romania. Men da republikken ble sjølstendig etter Sovjets fall, begynte norske medier å bruke den rumenske formen, som alltid har vært *Moldova*. (GL har fremdeles *Moldavia*.) Her kunne man vel kanskje ha beholdt den tradisjonelle formen, slik svenskene tydeligvis gjør (*Moldavien*). Tilfellet er dessuten nokså parallelt til *Slovakia*. På slovakisk heter det *Slovensko*, men den nye staten heter fortsatt *Slovakia*.

Når vi kommer til byer og mindre områder, bruker vi oftere den genuine skrivemåten. I enkelte tilfeller hadde vi før en tradisjonell skrivemåte, som seinere er forlatt. Vi gjelder bl.a. *Roma*, *Napoli*, *Praha*, *Lisboa*, *Genève*, *Beograd* og *București* mot tidligere *Rom*, *Neapel*, *Prag*, *Lissabon*, *Genf*, *Belgrad* og *Bukarest*. De tradisjonelle navneformene var formidla til oss gjennom tysk og dansk, og de brukes fremdeles i dansk og svensk. De tradisjonelle formene er bevart som alternativer i *Pilsen* og *Karlsbad* (vsa. *Plzeň* og *Karlovy Vary*).

Et mindre tydelig utslag av samme prinsipp ser vi også i *København*, der vi bruker den danske skrivemåten, mens svenskene bruker den "svenske": *Köpenhamn*.

Men vi finner også eksempel på en mer tradisjonell skrivemåte, f.eks. i elvenavna *Themsen* og *Tiber*, øynavnet *Kreta* o.a. De to siste eksempla er vel såpass kjent fra antikken at den klassiske skrivemåten virker naturlig. (Mer om gresk seinere.) (Men *Tiber* burde vel ha fått bestemt form: *Tiberen* (som *Themsen*) – og likeså *Elben* (jf. *il Tevere*, *die Elbe*.)

En slags tradisjonell skrivemåte har vi også i *St.Petersburg*, for den genuint russiske er *Sankt Peterburg*, altså uten s.

### Når landet har flere språk

Men om en så vil ha den genuine skrivemåten, hva så hvis landet har flere språk?

Dette er tilfelle bl.a. i Finland. Her har en iallfall tidligere oftest valgt å bruke den svenske varianten av navn på steder hvor det har vært et visst svensktalende befolkningsgrunnlag. En har derfor oftest brukt *Helsingfors*, *Åbo*, *Vasa* m.fl. istf. *Helsinki*, *Turku*, *Vaasa* osv. Men det ser ut til at de finske formene vinner mer innpass også i norsk, iallfall enkelte. Berlitz reiseguide (1980) bruker *Helsinki*, men har likevel *Åbo*, *Borgå*, *Hangö* som hovedformer. GL har likestilt *Helsingfors* og *Helsinki*, *Åbo* og *Turku*, *Borgå* og *Porvoo*. Det ser videre ut til at GL gir den finske formen *Vaasa* forrang framfor den svenske *Vasa*, noe som forundrer, siden vi her er i finlandssvenske distrikter. Og det ser også ut til, sjøl om det ikke er helt klart, at *Tampere* skal foretrekkes framfor *Tammerfors*, og *Hanko* framfor *Hangö*, noe som også under denne anmelder. – Men *Mariehamn* har bare svensk form, for Åland er svenskspråklig, reelt og formelt.

Ellers ser prinsippet ut til å være at en i flerspråklige land bruker den varianten navnet har i det språket som brukes på stedet. Derfor skriver vi *Zürich* (tysk), men *Genève* (fransk) og *Lugano* (italiensk), alt etter hva befolkningen på stedet bruker. Likeså har vi *Antwerpen* (flamsk), og vi burde vel hatt *Liège* (fransk) som hovedform, men GL sidestiller forunderlig nok flamsk *Luik*. Derimot er både *Brussel* (flamsk) og *Bruxelles* (fransk) likestilte, siden byen offisielt og faktisk er tospråklig. Men det vanlig-

ste i Norge er vel *Brussel*, og den formen burde vel vært anbefalt. (Og en advarsel mot den tyske skrivemåten *Brüssel*, som en stadig ser i norske medier, kunne vært på sin plass.)

Etter samme prinsipp burde også stedsnavn i den fransktalende delen av Canada skrives og uttales som på fransk, f.eks. *Montréal* og *Québec*, men GL har begge navn uten den aksenten fransk krever, og anbefaler også uttalen /kvibek/ for *Québec*, trass i at det er en nesten 100% franskspråklig by, og tom. de engelsktalende der sier /kebek/, som på fransk.

Behandlingen av fransk-kanadiske navn er vel et symptom på at skrivemåte og uttale formidles til oss gjennom engelsk. Et lite eksempel på det er kanskje også *Rio Grande*, som er det navnet vi i Norge – og GL – vanligvis bruker på denne grenseelva mellom USA og Mexico. Men sjøl om navnet er spansk, har meksikanerne et annet navn på den: *Rio Bravo*, som i og for seg skulle ha like stor rett i Norge.

Også hovedstaden i Mexico har tidligere hatt engelsk form i Norge: *Mexico City*. Men den spanske formen er *Ciudad de México*, og siden det virker noe fremmed, har en fornuftig nok valgt å bruke den norske oversettelsen: *Mexico by*. I Somalia derimot har GL holdt på engelsk skrivemåte, *Mogadishu*, trass i at byen på somalisk (som skrives med latinske bokstaver) heter *Muqdisho*.

I Frankrike fins en stor tysktalende minoritet, men navna fra den delen har i GL bare fransk form: *Alsace*, *Lorraine*, *Strasbourg* (ikke *Elsass*, *Lothringen*, *Strassburg*).

I Spania er katalansk offisielt språk i noen områder, men stedsnavn derfra har i GL bare kastiljanske former,

f.eks. *Alicante* (for *Alacant*), *Valencia* (for *València*) og *Ibiza* (for *Eivissa*).

I det tidligere Jugoslavia har stedene stort fått de lokale formene, f.eks. (kroatisk) *Rijeka* (serbisk ville bli *Reka* (= 'elv')), (serbisk) *Beograd* (kroatisk ville gi *Bijelograd* (= 'hvit by')), (makedonsk) *Skopje* (serbisk *Skoplje*). Derimot finner vi ikke albanske navneformer i de albanske områdene: *Kosova* og *Prishtina*, bare de formene som er vanlige i serbokroatisk: *Kosovo* og *Priština*. Her burde vi benytte de albanske formene.

Mer spesielt er *Montenegro*. Dette er det tradisjonelle navnet, men det er italiensk, og lokalt (på serbokroatisk) heter det *Crna Gora* (med samme betydning: 'svart fjell'). (GL har begge navn.)

Noen ganger kan navnevalget avsløre hvilken holdning en har i politiske spørsmål. Under krigen om de såkalte *Falklandsøyene* for endel år sia så en at de som sympatiserte med argentinerne, helst brukt det navnet argentinerne bruker: *Malvinaøyene* (*Las Malvinas*), mens de britiskvennlige brukte *Falklandsøyene*.

### Navneendringer

Vi har i det siste fått aktualisert problemet omkring navneendringer, for vi har sett både at nye stater har oppstått, og vi har sett at stater har endra sine stedsnavn av nasjonale eller politiske grunner. Ja, det går så fort at redaksjonen ikke har rukket å få med det nye SUS og begrave det gamle Sovjet. Noe av utviklinga i denne delen av verden har nedfelt seg i GL, men den har ikke fått med at *Moldavia* er blitt til *Moldova*, og at hovedstaden *Kisjinjov* (russisk form) er blitt til

*Chişinău* (rumensk form). *St. Petersburg* er behørig registrert, men at de gamle navna *Jekaterinburg*, *Nisjnij* (evt. *Nizjnij*) *Novgorod* og *Tver* igjen kommet til heder og verdighet, er ikke kommet med – GL har i stedet *Sverdlovsk*, *Gorkij* og *Kalinin*. I Bulgaria har *Tolbukhin* (slik GL) veket for *Dobritsj*.

På tysk jord har *Karl-Marx-Stadt* fått tilbake sitt gamle navn *Chemnitz*, og det burde vært registrert (siden det skjedde allerede i 1990). Derimot kom skiftet av *Titograd* til *Podgorica* i Montenegro for seint (1992), likeså skiftet fra *Frunze* til *Bisjkek* i Kirgizia.

Men det har skjedd endringer også i andre deler av verden, og GL følger opp: Vi finner ikke lenger *Léopoldville*, *Salisbury* eller *Saigon*, men må slå opp på *Kinshasa*, *Harare* og *Hø Chi Minh-byen*. Og *Øvre Volta* og *Burma* har måttet vike for *Burkina Faso* og *Myanmar*. Og *Kongo* blir *Zaire* – og *Kongo* igjen. Noen ganger er endringene mer tilpasning fra europeisk til innenlandsk skriveskikk, som når *Dacca* ble til *Dhaka* og *Rangoon* til *Yangon*.

Men navn kan også flytte fordi stedet skrifter statlig tilhørighet. Det pleier vi å ta hensyn til. Derfor bruker vi i dag *Vyborg* (russ.) og ikke *Viipuri* (finsk)(eller *Viborg* (svensk)), *Gdańsk* og *Wrocław* og ikke *Danzig* og *Breslau*, *Rijeka* og *Dubrovnik* og ikke *Fiume* og *Ragusa*. (GL nevner *Ragusa* som en by i Italia. Det er riktig nok, men den er ubetydelig, og *Ragusa* er nok mest kjent som det italienske navnet på *Dubrovnik*.)

I det tidligere Sovjet har det ikke skjedd grenseendringer. Men oppløsningen har ført til en sterkere fokusering på de enkelte språk utenom

russisk. Og vi ser også at steder i det gamle Sovjet hos oss har russisk form, sjøl om russisk ikke var republikkens første språk. Dette ser vi klart også i GL. I Ukraina har GL de russiske formene *Kijev, Kharkov, Odessa* og *Lvov*. Men de ukrainske formene er *Kyjiv, Kharkiv, Odissa* og *Lviv*. Og det burde de vel da hete, unntatt *Kiev*, som bør få beholde sin tradisjonelle skriftform. Og skal en først gå vekk fra denne formen, må det bli den ukrainske en må velge, ikke den russiske.

I Kaukasus ligger Georgia. GL har autorisert også *Grusia*, men det er et russisk navn (*Gruzija*) og burde gå ut. Det har da heller ingen tradisjon i Norge. Heller ikke *Georgia* er det lokale navnet, men det er tross alt det vanlige rundt om i verden ellers.

I Kaukasus ligger også området *Nagorno-Karabakh*. Det er ikke det lokale navnet, for første leddet er russisk og betyr 'fjell'. (På armensk heter området *Artsakh*.) Så for så vidt kunne vi like gjerne si *Fjell-Karabakh* (som tysk: *Berg-Karabakh*). Strengt tatt har vel ikke en russisk navneform noe her å gjøre, men flere andre land bruker tilsvarende navn, så det er vel fåfengt å endre på det nå som navnet er blitt så kjent.

### Sammensatte navn

Det fører oss til et annet problem ved skrivemåten av fremmede navn. De inneholder nemlig ofte et element som betyr "fjell", "sjø" e.l., eller de kan inneholde ord som betyr "nord", "sør" o.l. Og spørsmålet er da om en skal oversette denne delen av navnet, eller ikke.

Her er det neppe mulig med absolutte prinsipper. For tradisjonen er

nokså forskjellig fra navn til navn. Og GL prøver å baute så godt det lar seg gjøre i dette farvannet.

I landsnavn har vi oftest de norske formene: *Sør-Afrika, Sør-Korea*. Men *Jugoslavia*, som betyr 'Sør-Slavia', er blitt kjent i sin slaviske form. Her er det annerledes enn i de forrige tilfellene, for vi har ikke noe område *Slavia*, som Jugoslavia skulle være en del av.

Statene i USA får i GL dobbeltformer når førsteleddet er 'nord' eller 'sør': *North Dakota* el. *Nord-Dakota*. Men når førsteleddet er 'ny', tillates bare den engelske skrivemåten: *New York, New Hampshire* o.l. Men i navn på stater får vi dobbeltformer: *New Zealand* og *Ny-Zealand*. Som de amerikanske eksempla går det russiske *Novaja Semlja* (= 'Nylandet'). Går vi derimot til Sør-Amerika, får vi norsk form i *Ildlandet*.

De store innsjøene i Nord-Amerika har i GL oftest dobbeltformer: *Lake Huron* og *Huronsjøen* (men bare *Tahosjøen*). Når hovedordet i navnet kan oversettes, får vi gjerne samme språkform i hele navnet, altså *Lake Superior* og *Øvresjøen*, *Great Bear Lake* og *Store Bjørnesjø*, *Great Slave Lake* og *Store Slavesjø*. Tilsvarende har GL både *Lago di Garda* og *Gardasjøen*. Derimot finner vi bare *Lago Maggiore* (ikke *Storsjøen*). På den annen side har GL bare *Zürichsjøen* og *Genèvesjøen* (men *Lac Léman* er nevnt) og *Victoriasjøen*. Ved havområder er de norske ord-elementene vanlige: *Kvitsjøen, Svartehavet, Biscayabukta* o.a.

Når vi ellers har sammensatte navn der det ikke inngår et ord for hva navnet peker på (sjø, fjell) eller det inngår kompassretninger, er det mindre vanlig å oversette de enkelte

delene av ordet. Vi har f.eks. *Costa Rica*, ikke *Den rike kysten*. Derimot bruker vi *Elfenbeinskysten*, sjøl om landet visstnok ønsker at det bare skal kalles *Côte d'Ivoire*. Også navnet *Hviterussland* har et norsk førsteledd, for på hviterussisk heter det *Belarus*, som brukes endel på engelsk.

Sammensatte bynavn derimot har nesten aldri oversatte parallellformer. Tidligere forekom *Kappstaden* vsa. *Cape Town*, men GL godkjenner nå bare den siste. Og vi finner bare *Los Angeles, Montréal, Baton Rouge, Rio de Janeiro, Beograd* og *Tallinn*, ikke norske varianter som *Englene, Kongsfjell, Rød stakk, Januaerlva, Hvitby* og *Danskeby*. Derimot har vi *Mexico by* og *Guatemala by* for å skille byen fra staten med samme navn.

### Diakritika o.l.

Et stort problem ved skrivemåten av stedsnavn, er bokstaver som ikke fins i norsk, og diakritiske tegn. Vi kjenner alle til vanskene som oppstår når norske navn med æ, ø og å skal gjengis på andre språk enn de nordiske. En nordmann som heter *Sæbø*, vil i utlandet gjerne bli kjent som *Sæboe*.

Men vi i Norge har også problemer med å gjengi andre språks mange tegn. Vi skal ikke lenger enn til islandsk før problemet oppstår, for islandsk har bokstavene þ og ð. Også færøysk og samisk har ð.

Her har Språkrådet lagt seg på den linje å følge originalspråket lengst mulig. GL har derfor *Þingvellir* skrevet på islandsk måte. Det kan en ha sympati for, men spørsmålet er da hvem som er i stand til å skrive slik, for disse bokstavene er svært ofte ikke

tilgjengelige på skrivemaskin eller skriver eller i trykkeri. Det gjelder tydeligvis de fleste avistrykkerier. En kunne vel her ha tenkt seg en alternativ skrivemåte, f.eks. *Thingvellir*, som et andre valg om en ikke kan følge idealnормen. Slik det nå er, får de ikke noe råd fra GL.

Også alle slags diakritika skal gjengis slik det blir gjort i det opphavelige språket, iflg. GL. Det kan jo være en fornuftig løsning, men mange av de tegna som er tatt med i GL, vil falle bort når tekster skal trykkes, sjøl om de tekniske mulighetene her stadig blir bedre.

Her er det dessuten en slagside, for tegn som er vanlige i viktige vestlige språk som fransk og spansk, slipper lettere gjennom trykkeriene og dataskriverne enn tegn som først og fremst fins i østeuropeiske språk. Spansk ñ og fransk à går derfor mye lettere enn f.eks. š, som vi finner i samisk, tsjekisk, slovakisk, slovensk og kroatisk.

I et par tilfeller fører spørsmålet om aksent oss over til mer prinsipielle overveielser. Jeg har tidligere nevnt *Montréal* og *Québec*. Et annet avvik fra det opprinnelige språket gjelder *Mexico* og *Panama*, som på spansk skrives med aksenter: *México* og *Panamá* (aksenten angir i spansk trykket). I landsnavn er det tradisjon for at en tilpasser mer til "norsk" skrivemåte (jf. f.eks. *Island* uten aksent), så det er for så vidt forståelig at en her ikke vil ha med seg aksenten. På den annen side tar en med diakritika i *São Tomé* og *Príncipe*, men landet er så lite viktig for oss at vi vel kan la det poenget fare.

Men så får vi et nytt problem, for *Mexico* og *Panama* er også byer, hovedsteder i sine respektive land, og

her burde en vel for prinsippets skyld brukt aksent, på samme måte som i *Bogotá*, *Asunción* – og *Reykjavík*. (På den annen side igjen bruker vi en "norsk" uttale på *México*: /meksiko/ og ikke /me:kjika/<sup>1</sup>, og det kan jo være et argument for ikke å følge strengt den spanske skrivemåten.)

Og hvis en skulle være konsekvent, skulle en også beholde aksenten i *Rīga*. At det diakritiske tegnet er vanskeligere å gjengi i trykt materiale, skulle ikke ha noe å si for prinsippet.

Et par andre avvik gjelder områder som er kjent hos oss gjennom portugisisk. Tidligere brukte en den portugisiske formen *Moçambique*, men nå er bare *Mosambik* akseptert, sjøl om landet fremdeles har portugisisk som offisielt språk. Også i *Azorene* har en unngått cédillen (port. *Açores*), men det samme har mange andre språk gjort, og *Azorene* har dessuten norsk bøyning. I franske navn derimot aksepterer GL cédillen: *Besançon*.

Av ikke-europeiske språk som bruker det latinske alfabetet, er de viktigste vietnamesisk, malayisk, indonesisk og tagalog (filippinsk) og swahili. Av disse er det bare vietnamesisk som bruker diakritika i noen særlig grad (tagalog har tilde, ~, som arv fra spansketida). Men vietnameserne bruker dem til gjengjeld i stort monn, og til dels er det også tegn som ikke er kjent i europeiske språk. Det er vel grunnen til at GL ikke tar med slike diakritiske tegn i vietnamesiske navn.

#### Andre alfabeter

Et nytt problem oppstår om vi beveger oss fra språk som bruker det latinske alfabetet over til språk med andre alfa-

beter og skriftsystemer. De alfabetene som ligger nærmest vårt eget, er det kyrilliske og det greske.

I teorien kunne en her tenke seg at en bruker de fremmede bokstavene og tegna også i norsk. Det skjer sporadisk i vitenskapelige skrifter, men er ellers i praksis en ubrukbar løsning. Da må en gjengi navnet i vårt alfabet på en eller annen måte.

En kan i prinsippet skille mellom to hovedmåter å gjengi på:

1. En kan gå ut fra **skrifta**, dvs. en kan prøve å gjengi de enkelte bokstavene så godt som mulig med motsvarende bokstaver i latinsk alfabet.
2. En kan gå ut fra **uttalen**, dvs. en kan prøve å gjengi uttalen så godt det lar seg gjøre ved hjelp av latinske bokstaver.

Det første kalles gjerne **translitterering**. Det andre kalles ofte **trans(s)kribering** (evt. transskripsjon), men det brukes også om omskriving mer generelt, f.eks. fra lyd til skrift. Vi vil her bruke det i den trangere betydningen.

Ved translitterering er idealet at en bokstav skal gjengis bare med en bokstav, og derfor må en ofte ty til diakritika for å skjelle mellom fonemene. Idealet er også at en ut fra skrivemåten skal kunne vite hvordan navnet blir skrevet i kildespråket.

Den russiske dikteren *Пушкин* ville etter dette systemet translittereres *Puřkin*. Denne måten å transskribere på er vanlig blant lingvister, men mindre vanlig ellers.

Transskribering (dvs. basert på uttale) tar seg ofte forskjellig ut alt etter målspåket. Det vil si at en prøver å gjengi kildespråkets lyder slik de

samme lydene blir skrevet i ens eget språk. Dermed kan ett og samme ord skrives nokså forskjellig i forskjellige språk. Vår nevnte forfatter vil i Norge helst kalles *Pusjkin*, i USA *Pushkin*, i Frankrike *Pouchkine* osv. Også mellom nordiske språk kan det oppstå forskjeller, norsk *Tsjeljabinsk*, dansk og svensk *Tjeljabinsk*, norsk *Tsjekhov*, da., sv. *Tjekhov* o.a.

Når vi her sier at en baserer seg på uttalen, er det som oftest en tilnærma fonemisk transskripsjon. Det vil si at det enkelte fonem i kildespråket blir entydig gjengitt i målspåket, men ikke allofoniske vekslinger. Og en tar heller ikke (alltid) hensyn til skrivemåten i kildespråket.

Et par eks. fra russisk: Det russiske navnet som svarer til norsk *Peter*, uttales /pjåtr/, men skrivemåten er *Petr* (på kyrillisk). Siden vi bygger på uttalen, transskriberer vi til *Pjotr*.

I navn på *-ov* (og *-ev*) er uttalen alltid med ustemt konsonant på slutten. Men dette skyldes den generelle utlydsherdningen vi har i russisk, og dermed er det en morfofonematisk veksling som vi ikke tar hensyn til når vi transskriberer til norsk.

I et navn som *Gorbatsjov* ser en begge deler illustrert, for her skriver en *o* (i *-ov*) pga. uttalen, enda russisk her skriver *e*, men *v* tross uttalen med [f]. (Legg merke til at engelsk transskripsjon legger større vekt på bokstavene i russisk: *Gorbachev*.)

For russisk har vi offisielle regler for transkribering. Disse virker greie nok, men etter undertegnede mening svikter de på ett punkt. For sjøl om en tilpasser til eget språk, prøver en vanligvis å sørge for at de fonemiske opposisjonene kommer til syne også i

målspåket, iallfall om det ikke dreier seg om svært eksotiske forskjeller. For russisk har en valgt å transskribere både ustemt og stemt *s* (/s/ og /z/) som *s* – og tilsvarende ustemt og stemt *sj* (/š/ og /ž/) som *sj*. Dermed får en *s* i navn som *Sugorsk* og *Novaja Semlja*, der russisk har *z*, og som mange andre språk gjengir med *z*. Når har vi norsk ikke /z/ som eget fonem, men vi kjenner jo lyden fra tysk og engelsk og andre språk, og – det skulle ikke være verre å ha *z* i russiske navn enn at vi har det i navn som *Zagreb*, *Zakopane*, *Zeebrugge*, *Zambia* o.a., der *z* har samme uttale som i russisk. (Svensk brukte før det "norske" systemet, men har gått tilbake til *z* og *zj*.)

Dessuten har en valgt å unngå *z* i alle navn fra det gamle Sovjet, også i ikke-russiske områder. Dermed får en navn som *Aserbajdsjan*, til tross for at språket er tyrkisk og nå skrives med latinske bokstaver, og da burde vi vel like godt kunne skrive *Azerbajdzjan* som *Izmir* (i Tyrkia). Likeså burde *Kazakhstan*, *Uzbekistan* og *Kirgizia* ha fått lov å beholde sin (stemte) *z*.

Et spesielt lite problem kan en få når f.eks. et russisk stedsnavn har røtter i vestlige språk. Når disse skal gjengis i norsk, skal de da følge vanlige regler, eller skal en gå ut fra hva russisk bygger på? GL har valgt begge deler. En by ved Volga ble oppkalt etter den italienske kommunistlederen *Togliatti*, og denne skal iflg. GL skrives *Toljati*, som er en direkte gjengivelse av den russiske (og italienske) uttalen. Men ved St.Petersburg fins det en festning som iflg. GL skal skrives *Kronstadt*, men etter vanlige transskriberingsregler skulle den skrives *Kronsjtat*.

De russiske reglene for transkribering

kan stort sett også brukes for ukrainsk, hviterussisk og bulgarsk. Bare en liten kommentar for jugarsk: GL skriver *Sofia*, og det er jeg enig i, sjøl om reglene tilsier *Sofija*. Men er ikke dette nokså parallelt til *Kiev*, der en vil presse inn en *j* (*Kijev*)?

Når vi kommer til serbisk (serbokroatisk), møter vi et annet prinsipp, nemlig translittereringsprinsippet. For her har vi et språk som skrives både med kyrilliske og latinske bokstaver, og det er derfor vanlig også i utlandet å transskribere slik en gjorde i det gamle Jugoslavia. F.eks. skriver vi *Niš*, ikke *Nisj*, slik vi skulle gjøre om vi brukte de russiske reglene.

Når vi så går fra det kyrilliske og til det greske alfabetet, blir forholda mer kaotiske. Det skyldes bl.a. at det fra klassisk tid finnes et fast samsvar mellom greske og latinske bokstaver, basert på uttalen i klassisk gresk (f.eks. gr.  $\gamma$  tilsvarte latinsk *g*, gr.  $\beta$  tilsvarte lat. *b* osv.). Uttalen i gresk har etter hvert endra seg betydelig, og den gamle transkriberinga passer derfor ikke så godt på nygresk. (F.eks. uttales både  $\iota$ ,  $\eta$  og  $\upsilon$  og digrafene  $\epsilon\iota$  og  $\omicron\iota$  */i/*,  $\beta$  uttales */v/* osv.) Det betyr at det ikke er så åpenbart hvordan en skal gjengi de enkelte bokstavene, heller ikke ved translitterering. Om en følger klassisk translitterering, får en f.eks. *Lesbos* (slik GL), men siden  $\beta$  normalt har lydverdien */v/*, er *Lesvos* også korrekt iflg. translittereringsprinsippet, og siden denne skrivemåten også angir uttalen, burde vel denne skrivemåten vært valgt.

Hovedproblemet med gresk blir altså om en skal translitterere eller transskribere (i trang mening) – eller om en

evt. skal følge klassisk skrivemåte, men den faller ofte sammen med translitterasjonen. Hvis en derfor vil vite hvordan grekerne skriver, må en skrive *Aigina* og *Olympos*. Men hvis en vil vite hvordan de uttaler, skriver en *Ejina* og *Olimbos*.

GL følger her mest uttalen (*Iraklion*), men ikke helt og ikke alltid (*Kalymnos*, *Kyrenia*), og spesielt ikke i endel tilfelle der en har valgt en tradisjonell skrivemåte: *Kypros*, *Lesbos* og *Olympos*. Et slags mellomformer har vi i *Egina* og *Tessaloniki*, som bygger dels på uttale, dels på skrivemåte. Noen steder har fått tradisjonelle skrivemåter som ikke stemmer verken med nygresk skrivemåte eller uttale: *Athen* (eller *Aten*), *Kreta* og *Pireus*, likeså *Korfu* (gr. *Kerkyra/Kerkira*).

I dette landskapet er det ikke lett å finne gode regler, men det ville nok vært ønskelig om en hadde en fastere linje her. Jeg skal ikke driste meg til å si hva resultatet burde være, men på et par enkeltpunkter synes jeg nok at den løsningen en har valgt, er uheldig. GL har nemlig skrivemåtene *Kania* og *Kalkidiki*. Det innebærer at bokstaven  $\chi$  er gjengitt med *k*. Hvis dette skal forstås som translitterering, bryter det med det prinsipp at en skal kunne tilbakeføre skrivemåten til den opprinnelige. Og siden gresk også har (vanlig) *k*, lar en her to bokstaver falle sammen i en. Det blir like ille om en går ut fra uttalen, for her er det også to ulike lyder: */x/* (ach-lyd) og */k/*. Og heller ikke stemmer det med det som er gjengs ellers, for turistbrosjyrene har her enten *h* eller *ch*: *Halkidiki* (evt. *Chalkidiki*), *Hersonissos*, *Chania*, *Chios*. Ingen bruker iallfall *k*.

På samme måte har en valgt å

gjengi gresk  $\Theta$  med *t* (*Tessaloniki*), enda vi da får sammenfall med vanlig *t*. Også her slår en to bokstaver og to fonemer sammen og vanskeliggjør korrekt uttale. Det samme gjelder for så vidt også når en gjengir  $\delta$  med *d* (som i *Rodos*), for det fins andre ord som er uttalt med */d/* (men her fins ingen annen enkel bokstav *d*).

På den andre sida har en valgt å beholde distinksjonen mellom ustemt og stemt *s*. Derfor skriver GL *Zakintos*, og derfor skriver vi *Zorbas* og *Kazantzakis*.

Noe underlig er de valgene en har gjort når en sammenlikner gresk og russisk transskripsjon. For i gresk har en slått sammen  $\kappa$  og  $\chi$ , som representerer to ulike fonemer, i norsk *k*. Men de tilsvarende russiske bokstavene, som jo har sitt opphav i gresk, og også representerer to ulike fonemer (med omtrent samme lydverdi), holdes atskilt som hhv. *k* og *kh*. Omvendt har en holdt atskilt de greske bokstavene  $\sigma$  og  $\zeta$ , som representerer hhv. ustemt og stemt *s*. Men i russisk, som har den samme distinksjonen i skrift og tale, har en valgt å slå begge sammen i *s*. Dette er ikke helt lett å forstå.

En ekstra komplikasjon volder navn på Kypros. For her har engelsk vært mye i bruk, og engelsk skrivemåte blir ofte brukt. Vi ser derfor ofte *Nicosia* og *Larnaca* vsa. *Nikosia* og *Larnaka*, som det må hete om en følger vanlige regler. I turistbrosjyrene finner en at stedet *Ayia Napia* på Kypros har fått (engelsk) skrivemåte etter uttalen, mens tilsvarende navn i Hellas oftest skrives *Agia/Agios* (= 'hellig')(f.eks. *Agios Nikolaos*) (ikke eks. i GL).

Når vi så kommer til enda fjernere land og fjernere skriftsystemer, endrer

våre problemer seg. Om vi tar for oss arabiske, kinesiske eller japanske navn, så gjør vi i Norge ikke noe forsøk på å finne "norske" skrivemåter for disse. Vi skriver gjerne *Yokohama* og *Hiroshima*, sjøl om tilpassing til norsk (som i russisk) ville tilsa *Jokohama* og *Hirosjima*. Vi har her nemlig en skrivemåte som er tilpassa engelsk skriveskikk.

For kinesiske navn har myndighetene sjøl autorisert en bestemt skrivemåte med latinske bokstaver, pinyin. Når en i dag derfor skriver *Beijing* (vsa. *Peking*), så er det altså kinesernes eget valg av skrivemåte, og det er det rimelig å følge.

Når en ser hvordan vi behandler slike fjerne navn, kan en spørre seg hvor lenge vi kan (eller bør) opprettholde en egen norsk skrivemåte for russiske o.a. navn. Mange navn formidles via engelsk, og ofte sniker engelske skrivemåter seg inn. Ja tom. i den offisielle almanakken, utgitt av Universitetet i Oslo, stod det i mange år *Yakutsk* (istf. *Jakutsk*)(by i Sibir). Men det er kanskje heller ikke så lett å passe på bestandig at f.eks. om det skulle finnes en russisk idrettsmann som blir kjent på TV-skjermen som *Chuzhny*, så skal han i norske aviser benevnes *Tsjusjnyj*. Kanskje vil vi etter hvert få felles skrivemåter, autorisert av russiske o.a. myndigheter.

## Uttale

GL har også med en innledning med uttaleregler for en rekke språk. Det er svært nyttig, og det er bare å håpe at folk bruker denne delen av boka. Det er gjerne slik i radio og TV at de mest bagatellmessige avvik fra standarden i

engelsk fører til lange avisfeider, mens folk radbrekker andre språk på det mest groteske uten blygsel. For det burde ikke være all verden å lære seg endel enkle uttaleregler for europeiske språk. Noen språk har også nokså like uttaleregler – f.eks. uttaler italiensk og rumensk konsonantene nokså likt, og *c* uttales likt (som /ts/) i polsk, tsjekkisk, slovakisk, ungarsk, slovensk, serbo-kroatisk og albansk.

Så vidt jeg kan bedømme, er reglene i GL korrekte, så langt de kan være i en slik populær framstilling. Men jeg synes nok at /ng/, som i /tulång/, er en påver erstatning for nasalen i fransk *Toulon*. At nasalen ofte får en slik uttale i ord som slår rot her i landet (*departement*), er en sak, men i franske navn bør en beholde nasalen. Og hvis en ikke kan det, låter det etter mitt øre bedre uten /ng/ (og nasal). Men skal en uttale nasaler slik GL sier, må vel det også gjelde andre nasaler, bl.a. portugisiske. Men /sangå paolå/ for *São Paulo* låter ikke godt.

Enn videre ville jeg under spansk nevne at *ll* i Latin-Amerika ikke blir uttalt /lj/, men /j/. (Jf. *Allende* (/ajende/), *de Quéllar* (/de-kéjar/).) I Spania forekommer begge uttalemåter, *Sevilla*: /sevilja/ og /sevija/. Det er også litt for bastant å si at *c* foran fremre vokaler uttales som *th* i engelsk *thing*. For det gjelder ikke hele Spania, og det gjelder iallfall ikke i katalansk, og to av de tre eksemplene på dette i GL, *Barcelona* og *Valencia*, ligger i katalanske områder og bør derfor uttales med /s/. (Og hvis en vil ha denne uttalen i spansk, hvorfor da innføre en transskripsjon i gresk som skjuler når denne lyden skal brukes der?)

GL har få uttalemærkinger ved de enkelte navna. Jeg synes det er en svakhet. Sjøl om en har generelle regler foran, vil ikke alle slå opp der. Og de generelle reglene hjelper oss bare et stykke på vei.

Jeg ville f.eks. ha markert at *Chicago* og *Michigan* skal uttales med /sj/, ikke /tsj/. Jeg ville også ha markert uttalen i en rekke andre navn, f.eks. *Kristianstad* (/krisjánsta/), og videre trykket i mange navn, f.eks. *Alma Aia*, *Novaja Semlja* (*Zemlja*) (begge trykk på siste a), *Khabarovsk* (2. staving) m.fl. Også greske navn burde trykkmarkeres, for trykket ligger ofte på andre steder i navnet enn vi ville vente.

Men de uttalemærkingene som fins, er fornuftige nok. Dog: *Curaçao* må gjerne få uttalen /kyraså/ av likørkjennere, men stedet *Curaçao* er ikke fransk, og uttalen må vel være /korasaå/. (Det ligger i nederlandsk område (i Karibia), men navnet er visstnok opprinnelig spansk.)

#### Småfeil

Til slutt: Det hører med til en anmelders kjæreste oppgaver å påvise feil, trykkfeil o.l. Det er ikke mange, men det fins noen. Først noen diakritika: *Bahía* (*Blanca*) skal ha aksent, derimot ikke *Caracas* (trykket ville falle på 2. staving etter vanlige spanske trykkregler, og derfor er aksent unødvendig), heller ikke *Porto* (*Alegre*). Videre skal *Lódz* ha "l med strek" (uttalt helst [w]), som *Wrocław*, *Bjaltystok* o.a.

*Saaremaa* har en a for lite s. 130 (ikke s. 163), likeså *Hiumaa* s. 79 (men ikke s. 58).

#### Konklusjon

GL er ei svært nyttig bok, og det er bare å håpe at rette vedkommende tar boka i bruk. Ikke minst uttalereglene er svært nyttige.

Om en skulle ha ønska seg noe mer i samme bok, ville jeg nevne navne-skikk. Det fins nemlig ukyndige mediefolk som ikke veit at i *Kim Il Sung* og *Ho Chi Minh* er det *Kim* og *Ho* som er familienavn, dvs. "etternavnet" kommer først (om en ikke har tilpassa seg vestlig skikk). Videre bruker en i spansktalende land ofte å legge til mors familienavn etter fars familienavn, f.eks. *Carlos Salinas de Gortari* (president i Mexico), der *Salinas* er familienavnet. (Fordi NRK ikke var klar over det, satte de en gang gale familienavn på et helt håndball-lag.)

Og helt til slutt: Sjøl om Språkrådet står bak denne boka og har gitt den sin autorisasjon, så burde det ha gitt

formell honnør til den personen som har gjort det meste av arbeidet, nemlig Vigeik Leira. Han er ikke nevnt i hele boka, og det synes å være en ny og svært tvilsom praksis.<sup>2</sup>

#### Fotnoter

1. Jeg bruker her "norsk" lydskrift, etter samme mønster som i GL.
2. En takk til Jan Ivar Bjørnflaten, Bernt Brendemoen, Egil Danielsen, Kjetil Rå Hauge og Terje Mathiassen for velvil-lige svar på mine spørsmål.

Svein Lie  
[Mottatt 9.9.92]

Adressa til forfattere:  
*Universitetet i Oslo*  
*Institutt for nordistikk og*  
*litteraturvitenskap*  
*Pb 1013 Blindern*  
*0315 Oslo*